

1990: Вальо М. Забутий світ Ірини Вільде // Вільде І. Незбагненне серце / упоряд., вст. ст. і прим. М.А. Вальо. Львів: Каменярь, 1990. С. 3-23; *Вільде 2007*: Вільде І. Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти: повісті. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2007. 488 с.; *Вільде 1990*: Вільде І. Незбагненне серце / упоряд., вст. ст. і прим. М.А. Вальо. Львів: Каменярь, 1990. 256 с.; *Вільде 1987*: Вільде І. Твори: в 5 т. / упоряд. Я. Полотнюк. К.: Дніпро, 1987. Т. 5. 389 с.; *Карабьова 2015*: [Карабьова О.](#) Новелістика Ірини Вільде крізь призму гендерології // [Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство](#). 2015. № 8. С. 64-68; *Мафтин 1998*: Мафтин Н.В. Мала проза Ірини Вільде: неповторність індивідуального голосу. Івано-Франківськ: Видавництво «Плай» Прикарпатського університету ім. В.Стефаника, 1998. 116 с.; *Мафтин 2008*: Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-років ХХ століття: парадигма реконквісти. Івано-Франківськ, 2008. С. 320-329; *Мафтин 2009*: Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: стильові та ідейні парадигми: автореф. дис ... д-ра філол. наук: 10.01.01. Івано-Франківськ, 2009. 38 с.; *Павличко 1983*: Павличко Д. Над глибинами: літ.-крит. статті і виступи. К.: Рад. письменник, 1983. 271 с.; *Тарнашинська 2010*: Тарнашинська Л. Цілюща алхімія Ірини Вільде // Дивослово. 2010. №9. С. 51-55.

УДК 821.161.2-2.09

ББК 84.4 Укр6

Печарський Андрій,
д-р філол. наук, проф. (м. Львів)

**Василь Симоненко та українське шістдесятництво:
діалог крізь час «Атомних прелюдій»**

Стаття присвячена історико-літературному та поетикальному дискурсу творчості В. Симоненка і поетів-шістдесятників (М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко, В. Стуса, Є. Гуцала та ін.) крізь призму тогочасної кризи, ескалації та ядерних перегонів світового масштабу (1953-1962). У дослідженні порушуються проблеми добра і зла, духовно-моральних

цінностей людини в епоху науково-технічного прогресу та «холодної війни».

Ключові слова: процес лібералізації, десталінізація, політичні ігри, образи-символи, текст, контекст і т.п.

Andriy Pecharskyu Vasyl Symonenko and the Ukrainian Sixties: dialogue through the time of «Atomic preludes»

Article is devoted to historical, literary and poetic discourse of Vasyl Symonenko's and poets' of the Sixties (M. Vingranovsky, I. Drach, I. Kostenko, V. Stus, Ye. Hutsalo etc.) oeuvre through the prism of that time crisis, escalation and nuclear race of world scope (1953–1962). The problems of good and evil, spiritual and moral values of human in the epoch of scientific and technological progress and Cold War are arisen in the research.

Key words: the Ukrainian Sixties, leitmotif, process of liberalization, destalinization, political games, images-symbols, text, context.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Типологічна характеристика поетичних творів В. Симоненка і митців-шістдесятників (М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко, В. Стуса, Є. Гуцала та ін.) ґрунтується на спільних і відмінних особливостях способу відображення художньо-естетичної дійсності крізь призму тогочасної кризи, ескалації та ядерних перегонів світового масштабу (1953–1962 рр.). Компаративістичний дискурс охоплює не лише типологічні зв'язки соціально-політичних фактів, діяльності та художньо-образного мислення митців, але й їхні ціннісні орієнтації, концепти, що пов'язані з сенсом буття людини і національної самосвідомості.

Відтак постає проблема: чи науково-технічний прогрес людства з винаходом «атому» може обійтися без релігійної духовно-моральної свідомості?! Поети-шістдесятники, розмірковуючи над певними трагічними наслідками, дають відповідь на це складне екзистенційне питання. А наша праця – спроба, у загальних обрисах, систематизувати й інтерпретувати їхнє осердя художньо-образної системи зорієнтованого на певну проблематику.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування структурних результатів дослідження. «Симоненко – ідея» ... [Сверстюк 1990 : 30] Ця концептуальна метафора відомого літературного критика, мислителя, політв'язня тоталітарного радянського режиму Є.Сверстюка, мабуть, найкраще дає змогу збагнути величність духу митця в контексті соціокультурного феномену українського шістдесятництва. Уся художня краса його поезії насамперед замикається в колі чисто мистецьких психологічних вражень, що стосується глибокого персоналізму «планетарного мислення». Л.Тарнашинська неспроста увінчала свою монографію про українське шістдесятництво розлогим епіграфом із поетичних симоненківських рядків: *«У кожного Я є своє ім'я? / На всіх не нагримаєш грізно. / Ми – це не безліч стандартних «я», / А безліч всесвітніх різних»* [Тарнашинська 2010 : 5].

Коли серед *безліч стандартних «я»* у літературно-творчих дискусіях, політичних дебатах, що стосується долі України, чи просто в приватних розмовах із друзями виринає ім'я Василя Симоненка, на обличчях людей помічаєш якесь задушевне просвітління глибокої поваги і радості. У цьому безсловесному оркестрі емоцій починаєш усвідомлювати духовно-інтелектуальну глибину митця, для якого найдорожчим «Я» та «Ім'ям» була рідна батьківщина – Україна: *«Коли крізь розпач випнутья надії / І загудуть на вітрі степовім, / Я тоді Твоїм ім'ям радію / І сумую іменем Твоїм!..»* [Симоненко 2012 : 268].

За влучним спостереженням І.Дзюби, Симоненкова українська ментальність, палкий патріотизм і «стихийний талант» тяжіли до «політичної лірики шевченківського зразка» [Дзюба 1995 : 153]. Схоплені у своїй суті твердження посідають досить-таки виняткове місце в контексті соціокультурного феномену українського шістдесятництва, незважаючи на те, що митці тогочасної нової генерації майже усі були патріотами: І.Світличний, Л.Костенко, В.Стус, М.Вінграновський, І.Драч, І.Жиленко, Є.Гуцало, Гр.Тютюник, В.Шевчук та ін. Але «Василь Симоненко, – як

слушно підмітила Л.Тарнашинська, – наче відчув у своїх жилах кров усіх попередніх поколінь, яким не дали права сказати, виспівати і які начебто перекаляли на нього цю неунікну й многотрудну місію» [Тарнашинська 2010 : 106].

Справді, Симоненкова тиха любов до батьківщини може зрівнятися за силою внутрішніх почуттів і душевних переживань хіба що з Шевченковою, розкриваючись найрізномбарвнішими пелюстками музичних тонів, у чиїх звуках живуть болі мертвих поколінь, віддалених у просторі й часі. Вони не можуть бути «відчитаними», бо одержимі невимовленою таємницею. Тут як і в Шевченка національне переплітається із особистим: *«в душу світять сині-сині очі, мов фіалки перші навесні»*, – писав Симоненко до своєї коханої дружини, а згодом – уже сама Україна стає для нього дивом: *«задивляюсь у твої зіниці голубі й тривожні, ніби рань»*.

Хоча сам Симоненко дуже скромно оцінював свої здобутки. У долю цього незаперечного факту вплітаються і його щоденникові міркування: «Я розумію, що поет з мене такий собі. Але бувають і гірші. Такі, як я, теж необхідні для літератури. Ми своїми кволими думками угноїмо ґрунт, на якому виросте гігант. Прийдешній Тарас або Франко» [Симоненко 2012 : 542].

Так митець відкрив у несвідомих глибинах свого «Я» творчу стихію духа, довірившись жовтявим клаптикам паперу. Його невдоволені бажання є основною рушійною силою, своєрідним творчим стимулом. З цього приводу – цікаві спогади І.Світличного, котрий відгукнувся про поета так: «Людина безпощадливої вимогливості до себе й до інших, Василь сміявся, читаючи хвалебні рецензії на свою першу збірку («Тишу і грім». – А. П.» [Світличний 1997 : 35].

До речі, з гумором ставитися до своїх витворів є ознакою «відносної гармонії» між ідеальним та реальним «Я». Це дуже рідкісне явище для творчих людей, у душевних лабіринтах яких часто зрежисовано егоцентричні амбіції.

В.Симоненко був проникливим психологом і надто зрілим молодим митцем. Він прагнув передусім пізнати

Істину, тому у передчутті фатуму спішив жити. «Щасливий той, – писав поет, – хто хоче мало від життя, – він ніколи не розчарується в ньому. Найпростіший і найкоротший шлях до так званого щастя – стати обивателем. Мозок, здатний породжувати мислі, не здатний зробити його власника щасливим» [Симоненко 2012 : 547].

Що мав на увазі поет, коли говорив про найкоротший шлях «щасливого обивателя»? Важко сказати. Але сама творчість Симоненка, його внутрішнє самовираження свідчать, що він безсловесною глибиною віри пов'язував особисте щастя із долею Україною.

Зрештою це психологічне підґрунтя неймовірної любові до батьківщини характерне для всього українського шістдесятництва. Промовистим штрихом певних міркувань є вірш М. Вінграновського «Український прелюд», що узмістовує потаємні порухи душі поета: *«І обертається з Землею Україна... /*

І кров свою змішав я із твоєю, / Як зерно із землею повесні. / Тоді ти стала мною, Батьківщино, / А я тобою на світанні став – / І свої очі я відкрив крізь тебе...» [Вінграновський 1993 : 50].

Поетична візія тексту зрозуміла: несвідоме перенесення авторового ліричного «Я» на образ рідного краю, лісостепові стежини, якого збігаються в його естві, як артерії до серця. Така національна ідентичність характерна і для поетичної ментальності Л. Костенко: *«Усе моє, все зветься Україна. / Така краса, висока і нетлінна, / що хоч спинись і з Богом говори...»* [див.: Костенко : елект. ресурс].

Але в контексті політичного соціокультурного середовища такі почуття мрій і бажань митців-шістдесятників вибігали за межі реального. Насправді історичний прообраз України нагадував багатостраждальну Христову дорогу, яку правдиво відтворив В. Стус у вірші, присвяченому пам'яті загиблої за загадкових обставин художниці А. Горської: *«Ярій, душе. Ярій, а не ридай. / У білій стужі сонце України. / А ти шукай –*

червону тіль калини / на чорних водах – тіль її шукай...»
[див.: Стус : елект. ресурс].

Ці поетичні рядки опалого цвіту українських національних сподівань у період десталінізації наче продиктовані самою епохою, де жили і творили шістдесятники. Зрештою «таємна» промова М. Хрущова «Про культ особи та його наслідки» 25 лютого 1956 р. на XX з'їзді КПРС нічого нового, окрім тимчасової ілюзії «свободи слова» і подальших арештів дисидентів не принесла. Це була лише політична гра і боротьба за владу високопоставлених членів компартії, в лещатах яких опинилася маса людей, що вже втомилася від задухи брехні і лицемірства радянської тоталітарної системи.

Культ особистості як інструмент управління державою на інтуїтивному рівні відчували вже навіть діти. Так В. Симоненко у своєму щоденнику (27.IX.1962) писав: «Діти часом несвідомо говорять видатні речі. Пригадую: рік тому ми з Олесем гуляли біля Казбетського ринку. Уздрівши пам'ятник деспота, він запитав мене:

– Тату, хто це?

– Сталін.

Одну мить він дивився на нього і ніби між іншим запитує:

– А чого він туди виліз?

Справді, Сталін не зійшов на п'єдестал, не люди поставили його, а він сам виліз – через віроломство, підлість, виліз криваво і зухвало, як і всі кати... Це страшно, коли прижиттєва слава і обожествляння стають посмертною ганьбою. Це взагалі не слава, а тільки іграшка, якою тішаться дорослі діти. Не розуміють цього лише убогі душею і мозком» [Симоненко 2012 : 542].

Утім боротьба з «культом» була для М. Хрущова не світоглядною позицією, а засобом зупинити соціальний вибух невдоволення мас і укріпити особисту владу. Щоправда багато є історичних версій стосовно причин тимчасової десталінізації: і про особисту помсту Хрущова Сталіну за свого розстріляного сина-авіатора, і про отруєння

вождя «усіх часів і народів», і про розстріл Л. Берії і його команди за півроку до суду, і про небувалі за масштабами повстання в'язнів ГУЛАГу 1953 році в районі Воркути, де сто тисячну колону тюремщиків, що рухалася в місто з метою захопити потужну радіостанцію й оприлюднити свої вимоги, вдалося придушити лише військовою авіацією.

Важко уявити собі, щоб Хрущов керувався якимись образами. Нічого особистого, а лише жорсткий холодний розрахунок і «розумний» ризик. Зрештою, тут справджується думка про те, що зло пожирає само себе (*malum se ipsum devorat.* – лат.). І коли осінню 1956 році серед членів політбюро поширились панічні настрої і поголос про те, що вже начебто складаються «чорні списки» для майбутньої розправи з комуністами, Хрущов рішуче призупиняє процес лібералізації, а згодом у 1962–1963 рр. проводить зустрічі з діячами культури та мистецтва, засудивши їхні відступи від «соціалістичного реалізму» та буржуазні прояви «формалізму і абстракціонізму».

Утім любов українських митців-шістдесятників до своєї батьківщини поступово переростає в планетарно-масштабну парадигму. Адже колиска людства – Земля, а 1953 – 1962-ті роки це період освоєння космосу, науково-технічного прогресу, кризи та ескалації, «холодної війни» між Радянським Союзом і США. М. Хрущов постійно запевняв, що радянські атомні ракети значно потужніші за американські і здатні стерти з лиця землі будь-яке місто. Відтак, 18 листопада 1956 року під час прийому західних дипломатів в польському посольстві в Москві він ствердно сказав: «Подобається вам чи ні, але історія на нашому боці. Ми поховаємо вас».

Інколи творча інтуїція людини випереджає час подій. Наприклад, поняття «холодної війни» отримало назву з легкої руки англійського письменника Джорджа Оруелла. Неспроста і перша поетична збірка М. Вінграновського виходить у світ під назвою «Атомні прелюди», де поет на сторожі свого народу ставить «атом і добро». Феноменально, але створюється враження, що поет наче інтуїтивно

передбачав розвал Радянського Союзу і ціну військово-стратегічної політичної помилки ядерного роззброєння незалежної України: *«Народе мій! Поки ще небо / Лягає на ніч у Дніпро – / Я на сторожі коло тебе / Поставлю атом і добро; / І стану сам біля коліски / Твого буття, що ти – це ти, / І твого слова кращі зблиски / Пошлю у Всесвіту світи. / Бо Всесвіт – не поле, / і люд – не глядач. / І час – не ворота футбольних моментів, / І куля земна – / не футбольний м'яч / В ногах генералів і президентів!»* [Вінграновський 1993 : 27].

Також М. Вінграновський дає можливість збагнути, що науково-технічний прогрес людства без духовно-моральних цінностей дійшов до такого божевілля й абсурду, що з винаходом атомної та хімічної зброї потенційно загрожує вже самому життю на Землі. «І станете ви, немов боги, знаючі добро й зло» [Біблія 2009 : 1М.: 3, 5], – пригадуються слова змія з Книги Буття Старого Заповіту.

У тривожному передчутті І. Драч розпочне свою феєричну поему «Ніж у сонці» словами: *«Навіщо я? Куди моя дорога? / І чи моя дорога проросла / Од сивої печалі Козерога / До сивого чорнозему села?»* [див.: Драч : елект. ресурс].

Утім звучання поодиноких струн песимістичного бездоріжжя поета у змістовує геніальний вірш Є. Гуцала, що дає можливість краще усвідомити слова апостола Павла про те, що нічого людина в своєму житті в цей світ не принесла і нічого з нього не візьме: *«Куди біжить дорога, / куди тече ріка, / чому весь час до Бога / знімається рука?.. / Кудись біжить дорога, / кудись тече ріка, / і все кудись до Бога / знімається рука... / Нікуди ця дорога, / нікуди ця ріка, – / і все-таки до Бога / знімається рука...*[див.: Гуцало : елект. ресурс].

Гуцалова візія у пошуках Шляху, Істини і Життя засадничо закорінена у бачення світу крізь призму людської духовності. Ця наскрізна лінія його творчих шукань простежується і на іншому світоглядному перевалі митців-шістдесятників, а саме: безкомпромісне протистояння добра і зла в духовній безодні «атомних прелюдій».

Зрештою художньо-естетичне навантаження кожного елемента тексту визначає близький йому за змістом і формою контекст. Так поема «Кирпатий барометр» (1962) В. Симоненка знаходить своє місце серед таких ліро-епічних творів поетів-шістдесятників, як «Демон» (1960) М. Вінграновського, «Ніж у сонці» (1961) І. Драча та «Зоряний інтеграл» (1963) Л. Костенко.

Подібна скомплікованість текстів у єдиновласне літературне обличчя мотивується як соціально-культурною, так і художньою зумовленістю. Тематичну свіжість названих поем можна трактувати не лише крізь вияв особистісного таланту митців, але й крізь призму соціокультурного феномена українського шістдесятництва. Власне це були ті часи радянського тоталітаризму, коли будь-яка *правда*, завуальована *свобода слова* прирівнювалися до подвигу чи героїзму на барикадах совісті і свавілля.

Неспроста В. Симоненко застерігав людство у «Кирпатому барометрі» від «*атомних грибів*» і «*радіації*»; М. Вінграновський у поемі «Демон» – від «*катастрофічних квітів бомбовозів*» і «*всесвітньої домовини*»; І. Драч у феєричній трагедії «Ніж у сонці» – від «*якорів космічної ракети*», які «*вросли в народ – навічно, аж іржаво*»; Л. Костенко в «Зоряному інтегралі» – від «*підсвідомих кігтів шовінізму*» і «*гіпсової маски місяця*».

Цим сумноголосим настроям митців передували реальні соціально-політичні події. Справедливо кажуть: «Песимізм – це добре проінформований оптимізм». Адже секретні ядерні експерименти СРСР досягнули апогею ще 14 вересня 1954 році. Мова іде про операцію «Сніжок» на Тоцькому полігоні Оренбурзької області, де були проведені масштабні маневри з використанням ядерної бомби. Головне завдання експерименту – перевірити вплив ударної хвилі та проникаючої радіації на людей, тварин, бойову техніку і будівлі. У результаті вибуху ядерному опроміненню піддалися 45 тисяч солдатів і офіцерів усіх видів війська і 10 тисяч мирних жителів. За свідченням експертів, «потужність атомної бомби (РДС-4. – А. П.)

кинутої в Тоцькому в сорок раз перевищувала потужність тої, що американці кинули на Хіросіму і Нагасакі в 1945 році». [див.: Операція «Снежок» : елект. ресурс].

У маршала Жукова – особливе жорстоке ставлення до військових. Коли мова йшла про небезпеку, він іронічно говорив: «Солдат не жалеть! Бабы еще нарожают...» А відтак усі учасники ядерного експерименту вимушені були дати підписку про нерозголошення військової таємниці протягом 25 років. Їм заборонялося розказувати навіть лікарям про справжні причини своїх чисельних хвороб. І можна лише здогадуватися, які наслідки це мало для сімей «атомних солдат» маршала Жукова та місцевого населення.

Професор Оренбурзької державної медичної академії М. Скачков розповів в інтерв'ю, що результати дослідження імунології жителів Сорочинського району вражають: «У дітей фактично не працює система інтерферона – захист організму від раку. Звідси – висновок: третє покоління людей, які пережили атомний вибух, живе із схильністю до раку...» [див.: Тоцький полігон : елект. ресурс].

Зрештою лікарі не могли встановити правильний діагноз пацієнтів, бо розказувати реальні причини хвороби були під строгою заборорою, а у 1980 році архів Тоцької районної лікарні спалили, пояснивши тим, що для його зберігання немає місця.

Головною ціллю операції «Снежок», мабуть, полягало в одному – радянське керівництво хотіло доказати собі, що успіх у Третій світовій війні є можливим. Такі реальні історичні й художні паралелі *-текстів-* і *-контекстів-* дають можливість краще збагнути особистісну та планетарну зумовленість мислення українських митців-шістдесятників. Звідси, в читацькій уяві вже в іншому світлі постають віковічні символи «кирпатого барометра» В. Симоненка, «ножа у сонці» І. Драча, «зоряного інтеграла» Л. Костенко чи образ солдата з роти плачу і страждання, що *«співає басом в атомному хорі»* поеми «Демон» М. Вінграновського.

Художня клітина Симоненкового ліро-епічного скроеного світу «Кирпатого барометра» містить

єдинокровний смисловий зв'язок із тогочасним духом епохи. Адже образ барометра – це не технічний прилад для вимірювання атмосферного тиску, а духовна енергія людства, своєрідна «кардіограма» його моральних цінностей.

Поема розпочинається з трепетної батьківської любові до своєї дитини: *«Ти лежиш іще впоперек ліжка – / Ну до чого мале й чудне – / А до тебе незримі віжки / Прив'язали цупко мене. / Кажуть, носа ти вкрав у баби, / Губи й ноги забрав мої, / Взяв у матері синю звабу / І в очах своїх затаїв»* [Симоненко 2012 : 305].

Звісно, у цьому автобіографічному фрагменті автор говорить про свого маленького сина Лесика. До речі, коли він народився, то в батька були чималі клопоти з тим, щоб саме це ім'я дитини офіційно зареєстрували. Можливо такий невеличкий інцидент у житті поета підсвідомо спонукав його нарикти сина в художньому творі «кирпатим барометром».

Згодом, батьківська любов до дитини переростає у тривогу за її майбутню долю. Адже над світом нависли чорні хмари зла, а загрозливі містичні сили ночі – *вузьколобі й куцоногі, з іклами, зубами* – заходились вибивати «танець пітекантропів». Вмить вони провалюються мов крізь землю і на їх місці появляються генерали, які починають ревіти п'яними голосами і бити себе *«кулаками в груди, мов у барабани»*.

До речі, потаємний зміст цієї містичної сцени дещо нагадує повість «Вій» М.Гоголя. Утім, на відміну від гоголівського сюжетотворення Симоненкова містифікація має цілком реальне соціально-політичне підґрунтя. Адже «хор генералів» символічно віддзеркалює військову глобалізацію як панівної тенденції сучасності: *«Не цяцьками – ракетами бавимо, / А життя не вертає назад – / Син ітиме з очима кривавими / Крізь гарячий атомний чад. / Одсахнеться твоєї щирості / І шукатиме ласки у риб, / Коли з серця у нього виросте / Наша мрія атомний гриб <...> / Здичавілі од крові нації / Будуть щирити ікла, мов звір, / І*

здихатимуть од радіації / У роззявлених пащах нір» [Симоненко 2012 : 308].

Цей художній епізод віднаходить своє достовірне відображення в багатьох жахливих фактах історії людства, зокрема в операції «Снежок» на Тоцькому полігоні.

Здавалось би крізь призму Симоненкової художньої візії ніщо не може врятувати планету Земля, проте десь із незапам'ятних часів з'являється всесвітній Маленький привид, що уособлює усіх вбитих безневинних дітей. Він перероджується в душах небайдужих людей і закликає їх до «духовної революції» проти зла і насильства.

Поема закінчується невимовною «сповіддю» людського сумління перед нащадками «кирпатих барометрів», які грядуть на *«клопітливий і суворий час»*.

У цей літературний контекст лейтмотивів військової глобалізації та ракетно-ядерних перегонів входить і поема «Демон» М. Вінграновського. Поет по-своєму метаморфізував образ демона, притримуючись відомого афоризму: «Якби люди більше вчилися людяності у звірів, світ був би менше озвірілим». Звідси – цікавий діалог між Демоном і Солдатом: *«Демон Печальний я... / І тінь моя в крові... / Солдат: Ти хто такий? / Демон: Я вічний дух Землі... / Солдат: З якої роти? / Демон: Плачу і страждаю... / Солдат: А я – Солдат: У мене на чолі / Вінок наруги. Духа я не знаю. / Я єсть Солдат. Із чрева мого / Стирчать сьогодні африканські списи. / В моїй руці народів чорний список. / Мені наказано не повертати кругом. / Я знищив сто народів і культур, / Я згвалтував красу і ніжність людства. / Я з тюрем весь, концтаборів, тортур, / Ганьба людини, я взірець безпутства. <...> Двадцятий вік я ухопив за горло – / В моїм запасі атомна війна»* [Вінграновський 1993 : 248–250].

Образ печального, люблячого «демона», який ширяє над світом, споріднений із Прометеєм, що несе людям вогонь надії. Інколи цей образ зливається із авторським «Я».

Цікаво, що М. Вінграновський, за спогадами дружини, мріяв у дитинстві стати священником, хоча про Бога писав вкрай рідко. Звідси – можливе пояснення: чому образ

демона в поемі дивним чином набуває божественних ознак доброти. Адже, як слушно зауважує французький психоаналітик Ж. Лакан, *помилка* є звичайним утіленням *істини*, і «якщо ми хочемо бути взагалі скрупульозними, тоді скажемо: доки істину ніколи не буде повністю розкрито, найвірогідніше, поки світить сонце, вона за своєю природою поширюватиметься у вигляді помилки» [Лакан 1998 : 344].

Закінчується поема «Демон» М. Вінграновського колісковою Землі, де усі сплять: Африка, Азія, Європа, Америка разом зі своїми президентами, генералами, концтаборами і забутими могилами. Вони поринули у вічний сон ХХ сторіччя, якому *«сниться світ без війни»*.

Якщо намагатися в літературознавчому аспекті пояснити художню суть ліро-епічного твору митця, то варто взяти до уваги міркування М. Ільницького: «Поезія М. Вінграновського, особливо раннього періоду, вражає своєю спонтанністю; поет не владний, здається, над процесом творення, у вірші немає тієї вивіреності частин і цілого. <...> Поет здебільшого не бере за основу реальних картин життя, на яких може зводитися вся архітектура ліричного сюжету, тут немає міцної опори для асоціацій. Вірш М. Вінграновського часто будується, як будинок без фундаменту – як «висячий замок». Сюжет не раз тримається на переносному елементі метафори». <...> А далі ціла низка нових образно-асоціативних нарощень; у них важко відшукати нитку Аріадни, яка вела б нашу уяву заплутаним лабіринтом сюжету і все-таки не заблукала, не збилася зі *стежки*» [Ільницький 2008 : 439–440].

У контекст «атомних прелюдій» епохи українського шістдесятництва органічно вписується і поема «Ніж у сонці» І. Драча. Образ Сонця, за висловом самого автора, є *«втілення людських прагнень до правди, до краси, до ніжності, до справедливості»* [див.: Драч : елект. ресурс]. Сонце це не лише гаряча плазма, навколо якої обертається Земля, а онтологічна філософська категорія, мірило сутності людського Я. В поемі присутні образи незнайомого вічного чорта, скрипки-Соломії, скіфського коня, Сквороди,

Залізняка, японських рибалок і т. п. Автор наче символічно намагається прокрутити колесо усієї історії людства, задаючись глобальними екзистенційними питаннями: *«Чому на Сонці плями? / Всяка людська підлість, дим війни і крик вдів / споконвіку осідають на Сонці. / Тому воно так потемнішало. / Смертельно зранене Сонце стікає полум'яною кров'ю і заливає вогнем всю Америку. / Атлантичний океан обмілів уже наполовину. / Атомні підводні човни лежать з акулами і китами на суші...»* [див.: Драч : елект. ресурс]. Поема закінчується тим, що головний герой-правдолюб іде на смерть в ім'я майбутнього усієї планети Земля.

Підсумок тематичних обривів «атомних прелюдій» підбиває в своєму «Зоряному інтегралі» й Л. Костенко: *«Плюс-мінус життя. / Таблиця розмноження. / Квадратний корінь із мрій романтика. / Два пишем, три помічаєм. / Розношена / щоденна / проста / математика. / Душа піднімається до вищої. / Душа обчислює суму площин: / минуле-майбутнє-живі і знищені... / історія – найскладніша з наук – / обчислює ЗОРЯНИЙ ІНТЕГРАЛ»* [див.: Костенко : елект. ресурс].

Що таке «атомні прелюдії» у поетичній творчості В. Симоненка, М. Вінграновського, Л. Костенко, І. Драча та інших поетів-шістдесятників?! Це передусім релігійно-онтологічна категорія, мірило сутності самої людини, яка або більша від своєї долі, або менша від своєї людяності.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

Діалектика людських пристрастей перебуває на маргінесі духовно-моральних цінностей, і дедалі частіше в центр літературознавчих праць виносяться феномени патології людини як «річ у собі», зокрема агресія, ненависть, помста, що призводить до кривавих революцій, війн і т. п. Художній дискурс мотивів «атомних прелюдій» у творчості В. Симоненка та поетів-шістдесятників допомагають краще усвідомити цей кризовий стан душі людини крізь призму світової геополітичної ситуації.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту; [пер. І. Огієнка]. – Київ, 2009. – 1151 с.
2. Вінграновський М. З обійнятих тобою днів / Пердм. І. Дзюби. – К.: Веселка, 1993. – 303 с.
3. Гуцало Є. Творчість, Вірші, поезія. Клуб поезії [електронний ресурс: <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php>].
4. Дзюба І. Виступ на вечорі, присвяченому 30-літтю з дня народження Василя Симоненка, в Будинку літераторів 16 січня 1965 р. // Сучасність. – 1995. – № 1. – С. 153–154.
5. Драч І. Творчість, Вірші, поезія. Клуб поезії [електронний ресурс: <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php>].
6. Ільницький М. В сучасному – минуле і майбутнє (Микола Вінграновський) / Микола Ільницький На перехрестях віку: У 3 кн. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – Кн. 1. – С. 427–447.
7. Костенко Л. Творчість, Вірші, поезія. Клуб поезії [електронний ресурс: <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php>].
8. Лакан Ж. Истина возникает из сознания / Жак Лакан // Семинары. Кн. 1: Работы Фрейда по технике психоанализа (1953/54). – Москва: ИТДГК «Гнозис», Изд-во «Логос», 1998. – С. 341–356.
9. Операція «Снежок»: ядерные испытания на Тоцком полигоне // електронний ресурс [www.orenpolit.ru] сайт Оренбургская политика.
10. Сверстюк Є. Симоненко – ідея // Слово і Час. – 1990. – № 9. – С. 30–33.
11. Світличний І. Слово про поета // Слово і Час. – 1997. – № 7. – С. 34–36.
12. Симоненко В. Вибрані твори. – Упоряд. А.Ткаченко, Д.Ткаченко. – Вид. 2. К.: Смолоскип, 2012. – 852 с.
13. Стус В. Творчість, Вірші, поезія. Клуб поезії [електронний ресурс: <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php>].
14. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти). – К.: Смолоскип, 2010. – 632 с.
15. Тоцкий полигон: операция «Снежок» или «Ядерные солдаты» маршала Жукова. [електронний ресурс: <https://antisovetsky.blogspot.com>].

Настоящее исследование посвящено рассмотрению историко-литературного и поэтического дискурса творчества

В. Симоненко и поэтов-шестидесятников (М. Винграновского, И. Драча, Л. Костенко, В. Стуса, Е. Гуцала и др.) через призму тогдашнего кризиса, эскалации и ядерной гонки мирового масштаба (1953–1962). Основательно исследованы проблемы добра и зла, духовно-нравственных ценностей человека в эпоху научно-технического прогресса и «холодной войны».

Ключевые слова: процесс либерализации, десталинизация, политические игры, образы-символы, текст, контекст и др.

УДК 821.161.2:2–725:37

І.Л. Приліпко, доц. (Київ)

Образи бурсаків в українській літературі: особливості зображення

У статті розкривається специфіка зображення у творах українських письменників XVIII–XX ст. образів вихованців духовних навчальних закладів – бурсаків, семінаристів та ін. На основі аналізу конкретних текстів з'ясовуються особливості відтворення у літературі навчання та побуту бурсаків, висвітлюється специфіка освітньо-виховної системи духовних закладів України XVIII–XIX ст.

Ключові слова: образ, бурса, бурсак, семінарист, духовенство, духовний навчальний заклад.

Iryna Prylipko. Images of bursaks in the Ukrainian literature: the peculiarities of representation

The paper exposes the peculiarities of representation the images of fosters chilgs of clerical educational institutions – the bursaks, seminarysts and others in the works of Ukrainian writers from the 18th to the 20th century. On the basis analysis of the concretes texts the author surveys peculiarities of reproduction in the fiction of studies and manners of the bursaks, peculiarities of educational system of Ukrainians clerical educational institutions from the 18th to the 19th century.

Key words: image, bursa, bursak, seminaryst, clergy, clerical educational institutions.